

VAD GJORDE DE OBESUTTNA?

En verbinriktad studie av några västmanländska 1600-talskällor med stöd av databasen GaW

Jonas Lindström

Föreliggande text behandlar hur man kan använda databasen GaW i en studie av obesuttnas försörjning. En poäng med databasen är att den ger läsaren tillgång till såväl den ursprungliga källtexten som forskarens (i detta fall min) tolkning av den. Texten innehåller därför talrika referenser till GaW i form av länkar. Den som läser texten digitalt kommer åt de ställen i databasen som åberopas genom att klicka på länken.¹ Då hänvisningar görs till ett specifikt fall leder länken till databasens Visa fall-sida. För att se det aktuella fallet skriver man in fallets nummer i sökrutan. Om hänvisningen istället är till ett uttag leder länken till sidan för avancerad sökning. För att upprepa uttaget klistrar man under Text in den sökfråga som återges i fotnotstexten. Efter att uppgifterna analyserats och sammanställts med databasens hjälp har de bearbetats vidare i Excel. Dokumentet hittar du [här](#). Även hänvisningar till andra källor och till litteratur är, i de fall dessa är digitaliserade, skrivna som länkar.

Inledning

Frågan om vad människor i det förflutna gjorde för att försörja sig är grundläggande inom historisk forskning. Det är ju inte bara så, som Marx uttryckte det, ”att människorna måste vara i stånd att leva för att kunna ’göra historia’”.² Historien om det stora flertalet, vare sig vi talar om ”den stora massan” eller ”den lilla människan” är i hög utsträckning vad Marx beskrev som ”produktionen av det materiella livet självt”. Givetvis vet vi också en hel del om detta. Vi vet, till exempel, att före den industriella revolutionen så livnärde sig folk huvudsakligen av jordbruk. De odlade grödor och födde upp boskap. Men vi vet också att alltsedan medeltiden har en stor del av Europas landsbygdsbefolkning inte haft tillräckligt med jord för att kunna försörja sig på.³ Den här uppsatsen behandlar frågan vad dessa människor – de som i Sverige kallas för de obesuttna – gjorde för att överleva.

Lika grundläggande för den historiska forskningen är frågor om vilka spår en företeelse har lämnat efter sig, vilka av dessa spår som är mest relevanta för en aktuell frågeställning, var man hittar dem samt hur de därefter ska behandlas. För att undersöka försörjning bland obesuttna används här den verbinriktade metoden och databasen GaW, vilka båda utvecklats inom forskningsprojektet Gender and Work vid Uppsala universitet.⁴ Det empiriska materialet består av ett antal källor från det sena 1600-talets Västmanland.

Syftet med det följande är att visa hur den verborienterade metoden och databasen GaW kan användas för insamling, analys och presentation av data i en studie av obesuttnas försörjning i det tidigmoderna Sverige. Fokus ligger på källor och metod. Den läsare som orkar hänga med ända till slutet kommer med andra ord inte att få något definitivt svar på frågan vad de obesuttna gjorde. Men förhoppningsvis kommer hen att få en uppfattning om hur man kan gå tillväga i fortsatta studier av denna och likartade frågor.

¹ Hänvisningarna är till GaW 2014, det vill säga den frysta version av databasen som gjordes 2014. [Läs mer](#).

² Marx & Engels, [Den tyska ideologin](#), 186.

³ Le Roy Ladurie, *Peasants*, 115–117; Frierson, *Peasants and rural laborers*, 152–153.

⁴ Fiebranz et al., [Making verbs count](#); Ågren, *Making a living*. Se även <http://gaw.hist.uu.se>.

Framställningen har delvis inspirerats av den process som kallas *Knowledge Discovery in Databases* (KDD). Begreppet, som funnits inom datorvetenskapen i över ett kvartsekel, handlar om hur man identifierar nya, intressanta, giltiga, potentiellt användbara och begripliga mönster i stora datamängder.⁵ Poängen med att lyfta fram begreppet är inte att vi utan vidare bör överta metoder som utvecklats inom andra områden och för andra syften än historisk forskning. Det dataset som presenteras här (vilket består av drygt 1 100 observationer) är dessutom fortfarande tillräckligt litet för att det kan hanteras och överblickas av en människa. Men med allt större datamängder ställs krav på nya metoder. Samtidigt handlar det om att sätta ord på, och därmed synliggöra, vad vi som historiker gör.

Utgångspunkten i det följande är att historisk kunskap baserar sig på såväl identifiering av allmänna mönster som detaljerad analys av enskilda fall. Digital historia förutsätter såväl kunskaper i databashantering och statistik som förtrogenhet med källmaterialet, också i dess ursprungliga, fysiska form. Det är dessutom min uppfattning att generella mönster inte kan förklaras utan kännedom om de enskildheter de baseras på.⁶

Bakgrund

Kunskap om de obesuttna är viktig för vår förståelse av det tidigmoderna samhället. Själva existensen av en grupp människor på landsbygden som inte hade någon eller för lite jord för sin försörjning falsifierar den traditionella uppfattningen om en förmodern värld som bestod av självförsörjande och avgränsade produktions- och konsumtionsenheter. Eftersom de egna resurserna var begränsade tvingades de obesuttna att ständigt sträcka sig bortom dessa. Därmed kom de att interagera med andra sociala grupper och andra enheter, vilket i sin tur innebär att dessa var beroende av de obesuttna. Frågan vad de obesuttna gjorde för sin överlevnad handlar därför inte bara om dem själva, utan om vilken funktion de hade i den tidigmoderna agrara ekonomin.

Samtidigt är vår kunskap om de obesuttna i äldre tid mycket begränsad. Tidigare svensk forskning om obesuttna har främst behandlat 1800-talet och det sena 1700-talet. Härtill finns två grundläggande skäl, som grundar sig i två skilda vetenskapliga traditioner. Inom historia har man främst intresserat sig för förändring över tid och övergången till det moderna samhället. Historiker som sysselsatt sig med frågor om de obesuttna har därför fokuserat på utvecklingen efter 1750. Då ökade den obesuttna befolkningen kraftigt, samtidigt som den agrara produktionen blev alltmer beroende av lönearbete. Den andra forskningstradition som intresserat sig för frågor om de obesuttna är etnologin. Här har intresset visserligen snarare handlat om det traditionella samhället i sig än om förändring, men på grund av de metoder som använts inom ämnet baserar sig beskrivningar av de obesuttna till stor del på material från 1800-talet, inklusive muntliga källor. Inte minst på grund av de förändringsprocesser som historikerna beskrivit är det oklart i vilken mån dessa är giltiga för tidigare århundraden.⁷

I en av få systematiska studier av ekonomiska aktiviteter bland obesuttna i 1600-talets Sverige har Gert Jeppson sammanställt 42 yrkesbeckningar bland skånska gatehusmän. Källorna utgörs av veckodagsrannsakingar och huvudgårdsbeskrivningar från slutet av 1600-talet. Listan inbegriper ett flertal hantverkartitlar av skilda slag samt, bland annat, kockar, skyttar, herdar, musiker och en

⁵ Fayyad, Piatetsky-Shapiro & Smyth, [From Data Mining](#). En kort introduktion till begreppet ges i artikeln [Data Mining](#) på engelskspråkiga Wikipedia.

⁶ Froeyman, [Concepts of causation](#).

⁷ Wohlin, *Torpare-, backstugu- och inhysesklasserna*; Wohlin, *Den jordbruksidkande befolkningen*; Granlund, *De obesuttna*; Granlund, *Arbetsorganisation: Landsbygden*; Berg, *Arbetsvandringar: Landsbygden*; Hanssen, *Österlen*; Utterström, *Jordbrukets arbetare*; Winberg, *Folkökning och proletarisering*; Eriksson & Rogers, *Rural labor*; Löfgren, *The potato people*; Jonsson, *Jordmagnater*; Lundh & Sundberg, *Gatehus och gatehusfolk*; Bengtsson & Dribe, [New Evidence](#).

länsman.⁸ En lista av sådant slag säger en hel del om den mångfald av uppgifter som gruppen som helhet kunde syssla med, men den säger ingenting om den mångfald som vi utifrån internationell forskning om jordfattiga kan anta ha förekommit inom det enskilda hushållet.⁹

Det finns en rad problem med att använda yrkestitlar för att studera obesuttas försörjning. Alla rör, precis som i fallet med etnologernas uppteckningar, dessas datas giltighet. För det första var det långt ifrån alla i det tidigmoderna Sverige som hade en yrkestitel. Det gäller i synnerhet kvinnor.¹⁰ Även om det vore berättigat att utifrån det faktum att någon betecknas som skomakare dra slutsatsen att denne, åtminstone delvis, försörjde sig på att göra skor, så säger detta ingenting om vad hans hustru gjorde.

Inte heller i de fall då det finns yrkestitlar är det oproblemiskt att använda dessa som belägg för vad någon försörjt sig av. En person som betecknas som hantverkare i en källa kan tituleras torpare i en annan.¹¹ Ett annat problem är att de som hade yrkestitlar ofta försörjde sig på andra sätt än vad deras titlar antyder. Ta till exempel klockaren. Av titeln att döma skulle klockaren ansvara för ringandet i kyrkornas klockor. Det gjorde han säkert också, även om själva handlingen ibland utfördes av någon annan.¹² Men en klockare gjorde mycket mer än så.¹³ När klockaren i Kolbäck, Olof Persson, dog i augusti 1693 noterade församlingens kyrkoherde att han var

wälförfarin i Bygninge Konsten och der uthi giordt goda werf bygt åthskille qwarnar och dammar, dess uthom god swarfware och snickare och på orten i alla slijke stycken en nytig man.¹⁴

Olof Persson skulle, med andra ord, lika gärna kunna betecknas som snickare.

Ett källmaterial, och en typ av data, som sannolikt skulle kunna ge en mer diversifierad bild av hushållens ekonomi är bouppteckningar. En bouppteckning listar den dödes materiella tillgångar och kan innehålla en lång rad föremål som vittnar om ekonomiska aktiviteter av olika slag.¹⁵ Det finns dock mycket få svenska bouppteckningar från tiden före 1700-talet.¹⁶ Dessutom säger bouppteckningar väldigt lite om vem hushållet som använde ett visst verktyg eller vem som såg efter de djur som listades? Detsamma gäller arkeologiska fynd. Arkeologiska utgrävningar kan ge många värdefulla upplysningar om torpens och backstugornas materiella kultur, men kan näppeligen informera oss om vem som gjorde vad.¹⁷

Det vi vet om vad obesuttna i det tidigmoderna Sverige gjorde för sin försörjning baserar sig med andra ord framför allt på

- (a) yrkesbeteckningar
- (b) bouppteckningar
- (c) muntliga källor (uppteckningar).

⁸ Jeppson, Gatehus och huvudgårdar. En liknande lista förekommer i det danska standardverket på området, *Husmand og Inderste*, där Fridlev Skrubbeltrang använder sig av både skattelängder och annat material för att teckna mångfalden i de danska husmännens försörjning. Dessa kunde bland annat livnära sig som smed, byggnadshantverkare eller skräddare, på små åkerbruk, boskap eller fiske, av handel, krogverksamhet eller kolning, som herdar, lantarbetare eller skollärare. Skrubbeltrang, *Husmand og Inderste*, 152–179.

⁹ Se t.ex. Hufton, *The poor*; Fontaine & Schlumbohm, [Household strategies for survival](#); Tomkins & King, [Introduction](#). Hindle, [On the parish?](#); Se även Lindström & Mispelaere, [Genus, arbete och hushåll](#).

¹⁰ Fiebranz et al. [Making Verbs Count](#), 278.

¹¹ Gadd, *Självhushåll eller arbetsdelning?*, 185.

¹² [GaW 2014, fall 8692](#).

¹³ Wentz *Klockaren*.

¹⁴ [Begravningslängd 1693, Kolbäcks kyrkoarkiv F:1, ULA, 137r](#).

¹⁵ Overton et al. *Production and consumption*, 170–173.

¹⁶ Se dock Mispelaere, *Har vi råd*.

¹⁷ Svensson et al., [The crofter](#); Welinder, *Torpens arkeologi*.

Alla dessa kan ifrågasättas utifrån giltighetskriteriet. Andra källor har visserligen använts, men sådana studier har ofta haft formen av

(d) icke-systematiska nedslag.¹⁸

Det metodologiska problem som här ska behandlas är därför: hur hantera större och mer systematiskt insamlade mängder av uppgifter med större giltighet? Det förslag som ges är den verbinsriktade metoden och databasen GaW.

Data

Tre steg inom KDD utgörs av *selection*, *pre-processing* och *datamining*. Det handlar med andra ord om *vad* för slags information som ska behandlas, och *hur* den ska behandlas för att det ska vara möjligt att hitta intressanta och giltiga mönster. Data, inte minst den information som finns i historiska källor, måste förenklas och standardiseras för att kunna bearbetas. Historiska data är dessutom nästan alltid ofullständiga och oregelbundet registrerade.¹⁹ Ett viktigt led i datamining av historiska källor är att identifiera dessa ofullständigheter och regelbundenheter. Det handlar om den viktiga källkritiska frågan om vad som görs synligt av vilka källor och vad som utelämnats.²⁰

De källor som ligger till grund för denna studie kommer från området kring Snevringe härad i Västmanland (figur 1). Två överväganden ligger bakom valet av undersökningsområde. Det första gäller det triviala, men grundläggande, villkoret att det måste finnas användbara källor. Det spelar ingen roll hur välartikulerade våra frågor är eller hur avancerade metoder vi använder om vi inte har källor som kan besvara dem. Det andra övervägandet gäller typ av område. Här har jag eftersträvat ett diversifierat område, i syfte att kunna ge en mångsidig bild av de obesuttnas försörjning.

Givet detta ter sig Snevringe som lämpligt. Trots att det bara sträcker sig fem mil i nord-sydlig riktning, och 10–15 kilometer mellan öst och väst rymmer här det såväl slättbygd som skogsbygd. Här fanns områden som dominerades av bruk, andra som präglades av slott och herrgårdar och ytterligare andra som karaktäriserades av små bondejordbruk.²¹ Från andra hälften av 1600-talet finns ett stort antal kyrkböcker, räkenskaper av olika slag samt domböcker bevarade från området. Sammantaget möjliggör detta, den rumsliga begränsningen till trots, en studie av obesuttnas försörjning i ett flertal olika kontexter.

Andelen obesuttna i Snevringe var sannolikt relativt stor. Enligt 1640 års boskapslängder saknade var femte hushåll i häradet beskattningsbar jord. (Genomsnittet för hela Västmanland var en fjärdedel). Mot slutet av 1600-talet hade andelen ökat: i 1688 års mantalslängd var 44 procent av hushållen att betrakta som obesuttna. Mantalslängderna fångar inte alls upp hela befolkningen; i samtida husförhörslängder hittar man exempelvis dubbelt så många individer. Delvis beror detta på att de som inte betalade mantalspenning – barn, gamla, soldater – inte togs med i mantalslängderna, men vi kan också räkna med ett betydande bortfall. Det gäller inte minst obesuttna. I husförhörslängder från 1680-talets Snevringe är också andelen obesuttna större än i mantalslängderna. Och i 1694 års mantalslängd har andelen obesuttna hushåll ökat till 51 procent, vilket bland annat beror på att man då, men inte sex år tidigare, inkluderade stalldrängarna på Strömsholm. Den största andelen obesuttna finns listade i bruks- och godsdominerade socknar, det vill säga Ramnäs och Sura respektive Kolbäck och Lilla Rytterne. Av husförhörslängderna framgår dessutom att majoriteten av de obesuttna i området var kvinnor. I de studerade socknarna utgjorde de 60 procent av torparna och de inhyses. På bondgårdarna var könsfördelningen däremot 50/50.²²

¹⁸ En ytterst informativ och givande studie, men som lämnar en hel del övrigt att önska vad gäller beskrivning av urval och metod, är Granlund, *De obesuttna*.

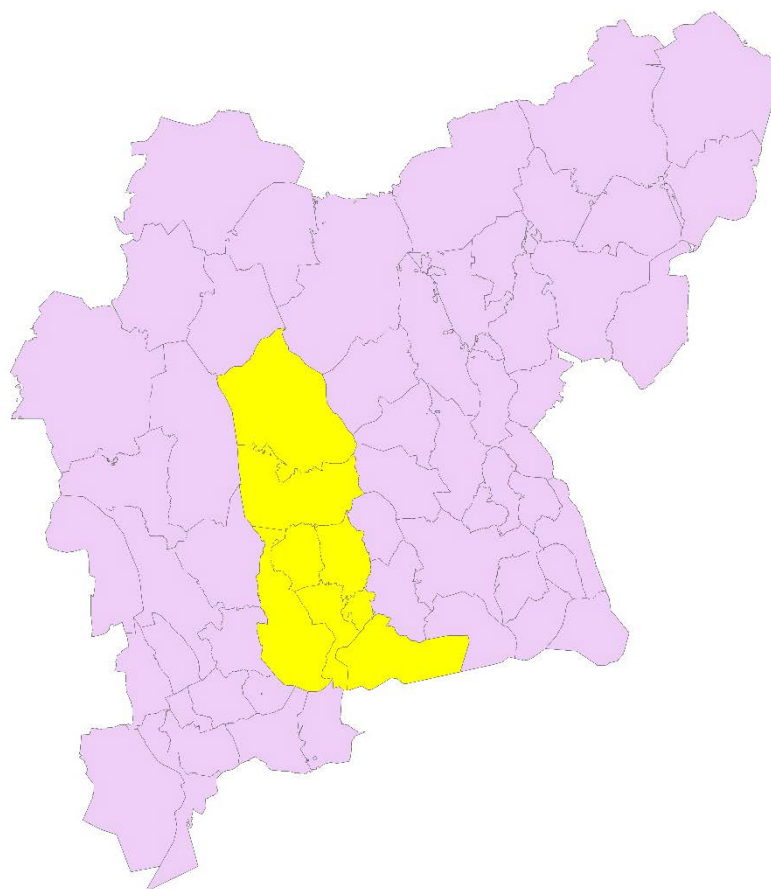
¹⁹ Harvey & Press, *Databases in historical research*, 11–12.

²⁰ Ågren, [Synlighet, vikt, trovärdighet](#).

²¹ Carlsson, [Det märkvärdiga mellantinget](#), 45–46.

²² Lindström, *Labouring poor?*

FIGUR 1. Snevrige härad i Västmanland

Källa: Sockengränser från [Riksantikvarieämbetet](#).

Typ av data

Den verbinriktade metod som utvecklats inom forskningsprojektet Gender and Work innebär att forskaren, istället för att basera sig på uppgifter om vad människor kallades eller vad de hade för saker, vilka bara ger indirekta belägg för hur någon försörjde sig, fokuserar på hur de använde sin tid i försörjningssyfte.²³ Beskrivningar av sådana försörjningsaktiviteter har ofta formen av verbfraser; därav beteckningen den verbinriktade metoden (i motsats till substantivinriktade som går ut på att samla in titlar eller uppgifter om föremål).²⁴

Valet att titta på försörjningsaktiviteter har (liksom alla andra val) en mängd konsekvenser, varav jag här ska peka på några. För det första är försörjningsaktiviteter inte självklart detsamma som arbete. Begreppet innefattar inte bara sådant som de flesta av dagens människor antagligen associerar med arbete, det vill säga lönearbete, utan också obetalda sysslor. För studier av genusarbetsdelning har detta avgörande betydelse, då kvinnors arbete i hög grad har varit obetalt; under tidigmodern tid gäller det även det mesta av männens arbete. Begreppet försörjningsaktiviteter inbegriper också sådana aktiviteter som i det vardagliga språket inte används för arbete, men som likafullt kunde utgöra en viktig del av hur en människa försörjde sig, till exempel stöld.

För det andra handlar försörjningsaktiviteter om vad människor konkret gör, själva handlingarna, inte om de villkor de sker under. För att klargöra detta kan vi kontrastera mot ett alternativt sätt att

²³ Fiebranz et al., [Making verbs count](#), 279–280. Projektets definition av arbete, liksom dess metod för att samla in data, har inspirerats av Sheilagh Ogilvie, *A bitter living*.

²⁴ Fiebranz et al., [Making verbs count](#), 280–281.

studera försörjning i det förflutna: insamlingen och klassificeringen av yrkestitlar inom projektet "The occupational structure of Britain 1379–1911" som bedrivs vid Cambridge universitet.²⁵ I en beskrivning av klassificeringssystemet PST (primary, secondary and tertiary sectors) exemplifierar E.A. Wrigley med skalandet av ärtor. Tidigare gjordes detta i hemmet. Nuförtiden utförs samma procedur i en fabrik och de som skalar ärtor är en del av tillverkningsindustrin. Trots att själva tidsanvändningen – aktiviteten att skala ärtor – är densamma, så har yrkesstrukturen förändrats, varför arbetet klassificeras annorlunda.²⁶ Utifrån den verbinriktade metoden handlar det fortfarande om att skala ärtor, det vill säga samma aktivitet oavsett arbetsvillkor.²⁷

För det tredje är de verbfraser som beskriver försörjningsaktiviteter heterogena och befinner sig på olika abstraktionsnivå. I det dataset som beskrivs nedan förekommer såväl konkreta ögonblicksbilder som att "bestryka fastukvist",²⁸ "förbinda sår"²⁹ och "lägga tiljor på tork"³⁰ men också betydligt vagare fraser som "arbeta",³¹ "tjäna"³² eller "göra dagsverke"³³. Ibland är gränsen mellan verbfraser och yrkesbeteckning oklar, som i fallet Karin Hansdotter, "som nu för tiden säjjes tiena för amma widh Bockhammar".³⁴ I andra fall uttrycker verbfraserna snarast egendomsrelationer, som att "besitta torp".³⁵ Det är heller inte alltid möjligt att dra några knivskarpa gränser mellan dessa olika verbfraser. Om någon sägs sälja öl, för att ta ett vanligt förekommande exempel, ska det förstås som ett ständigt pågående arbete – ett yrke – eller som något som skedde vid just detta separata tillfälle? Att någon har sått en åker kan betyda att personen ifråga verkligen spred ut utsädet på ett visst fält, en viss tid på en bestämd dag, men det kan lika gärna betyda att han eller hon var ansvarig för bruket av åkern och lät någon annan utföra själva såningen. I det senare fallet är skillnaden mellan att "så åker" och "besitta jord" mycket liten.

Detta innebär, för det fjärde, att betoningen på verb uppmärksammar det självklara faktum att en historiker alltid är beroende av skriftliga belägg. Vi observerar aldrig praktiker i sig, utan är utelämnade till de sätt på vilka de beskrivs. Vilken beskrivning en viss skrivare har använt i en viss situation kan bero på en rad olika faktorer. Dessa, och de varierande beskrivningar de ger upphov till, kan i sig utgöra objekt för analys.³⁶ Samtidigt innebär det att alla jämförelser, kategoriseringar och kvantifieringar av verbfraser är långt ifrån opproblematiska. Å andra sidan skulle man kunna rikta samma invändning mot att samla in och kvantifiera förekomsten av olika yrkestitlar. Hur en viss person betecknas beror också på en rad olika faktorer, varav personens sätt att försörja sig bara är en. Beteckningar som "skomakare", "arbetare" och "änka" är ju också av mycket olika slag.

Av ovanstående bör framgå, för det femte, att en sammanställning av försörjningsaktiviteter, uttryckt i verbfraser, inte innebär en studie av tidsanvändning i snäv mening. De kvantifieringar som finns nedan återspeglar inte hur de obesuttna i det undersökta området verkligen fördelade sin tid mellan olika typer av aktiviteter. Det gör dem inte oanvändbara; tvärtom. Kvantifieringar är nödvändiga för att vi överhuvudtaget ska kunna hitta mönster i materialet. Och dessa mönster kan, om

²⁵ <http://www.campop.geog.cam.ac.uk/research/occupations/>

²⁶ Wrigley, [The PST system](#), 2.

²⁷ Detta innebär inte att uppgifter om arbetsvillkor är ointressanta och inte ska samlas in. Detta görs även inom projektet Gender and Work, men sådana uppgifter ska inte blandas samman med beskrivningen av själva aktiviteten. Genom att hålla isär de två variablerna – aktivitet och arbetsvillkor – kan de dessutom ställas mot varandra i syfte att leta efter samband, skillnader och likheter.

²⁸ [GaW 2014, fall 8031](#).

²⁹ [GaW 2014, fall 9548](#).

³⁰ [GaW 2014, fall 11009](#).

³¹ [GaW 2014, fall 8087](#).

³² [GaW 2014, fall 10567](#).

³³ [GaW 2014, fall 11082](#).

³⁴ [GaW 2014, fall 9909](#).

³⁵ [GaW 2014, fall 10970](#).

³⁶ Jansson et al., Constitutive tasks.

de verkar intressanta, sedan testas mot andra datamängder eller mot enskilda fall. Istället för själv utgöra en slutsats, är sammanställningen av verbfraser i tabellform om inte annat ett sätt att, på ett transparent sätt, visa på underlaget för de eventuella slutsatser som dras.³⁷

Insamling av data

Om vi nu bestämt oss för att samla in beskrivningar av vad obesuttna i området kring Snevringe härad faktiskt gjorde för sin försörjning, *var* kan sådana hittas? I själva verket finns sådana beskrivningar i alla möjliga sorters historiska källor. Här ska vi dock begränsa oss till två typer, vilka visat sig vara användbara inom projektet Gender and Work mer allmänt: domböcker och räkenskapsmaterial.³⁸

Den givna utgångspunkten är att våra källor inte fångar allt som människor i det förflutna gjort. Vad som har noterats, och därmed bevarat för historikerns synfält, är beroende på vilka intressen som producenten av just denna källa hade.³⁹ En bokhållares uppgift var, bland annat, att redogöra för en viss organisations utgifter. Det är därför sannolikt att han noterat de utbetalningar som gjorts till sådana som utfört arbete åt organisationen.. Ibland, inte alltid men ofta, ges också en beskrivning av både arbetet och den som utförde det. Det gäller inte minst i de fall då utbetalningarna inte skedde på regelbunden basis och personen i fråga inte var fast anställd. Följaktligen kan man hitta en hel del obesuttna (och många andra) som utförde tillfälliga arbeten under rubriker som ”Extraordinarie utgifter”. I Kolbäcks kyrkoräkenskaper beskrivs en del av det arbete som den ovan beskrivne klockaren Olof Persson utförde för församlingens räkning.

Klockaren Oloff, som gorde hwalfwet i Wapnhuset, item medh bräder beklädde dhen ytre dören dher sammstädes, såsom och gorde nya dörar för 7 bänkier i kyrckan, noch lagadt taket på norra sijdan med stora biälkars undersättiande, effter som taaklaket war på en deel nedsunket, bekom in alles__20 [daler].⁴⁰

I räkenskaper kan man med andra ord hitta talrika belägga för vad obesuttna (och andra) faktiskt gjorde. Men det som återges i räkenskaper är betalt arbete, samtidigt som merparten av det arbete som utfördes under tidigmodern tid var obetalt. För att fånga andra typer av försörjningsaktiviteter används i den här studien även domböcker. Den lokala domstolen – häradsrätten – var en arena för såväl lokal administration som civilrättsliga tvister och brottmålsrättegångar. Även om domstolen sällan var intresserad av arbete i sig, så innehåller protokollen från deras sammanträden ofta mängder av beskrivningar av försörjningsaktiviteter. Ibland är dessa beskrivningar centrala för konflikten i fråga. När Olof Perssons företrädare som klockare i Kolbäck anklagades för att ha stulit pengar, gav ett ögonvittne en detaljerad redogörelse för vad han såg:

tå han hängde up Pungen på wäggen och sedan han hade inlåtit Pung Penningarna om en söndagh uthi Ståcken, och detta sågh Jorn Andersson medh sine egne ögon, att han fattade Penningarne uthur Pungen och ståppade dhem uthi sin byxs sääk⁴¹

Här redogörs för ett, eventuellt, brott, men också för några av de sysslor som klockaren utförde i kyrkan under söndagens gudstjänst. Vid andra tillfällen beskrivs arbete mer *en passant*.⁴² Av en detaljerad redogörelse för händelserna runt ett antal påstådda våldtäkter, får vi till exempel veta att klockaren i Munktorp sådde råg när kyrkoherdens hustru kom ut på fältet för att ge honom något att

³⁷ Jfr Myrdal, [Källpluralismen](#), 501.

³⁸ Fiebranz et al., [Making verbs count](#), 280.

³⁹ Ågren, [Synlighet, vikt, trovärdighet](#), 253–254.

⁴⁰ [Kyrkoräkenskaper. 1690. Kolbäcks kyrkoarkiv L I a:2, ULA, 23r.](#)

⁴¹ [GaW 2014, fall 8692.](#)

⁴² Winberg, [Några anteckningar](#), 20.

dricka.⁴³ Genom att kombinera uppgifter från domböcker och räkenskaper av olika slag kan vi således ge en betydligt mer detaljerad och mer mångsidig beskrivning av vad, i det här fallet, en klockare egentligen gjorde för att försörja sig, både i kyrkan och utanför.

Underlaget för denna studie – de insamlade verbfraserna – kommer från tre olika källor:

- [Snevinge häradsrätts protokoll, 1671–1699](#)
- [Räkenskaper från Almö herrgård, 1681–1687](#)
- [Räkenskaper från Ramnäs bruk och gård, 1674–1690](#)

(Klicka på länkarna för att läsa mer om respektive källunderlag.)

Insamlingen har gått till på följande sätt. Dokumenten har fotograferats i sin helhet. De delar av källorna som har bedömts som relevanta utifrån frågan om de obesuttnas försörjning (samt, i vissa fall, de mer generella frågor om könsarbetsdelning som ställts inom Gender and Work) har skrivits av manuellt och lagts in i databasen GaW. Utdragen har sedan analyserats med databasens hjälp och utifrån den verbinriktade metoden.

Ett fall i databasen motsvaras av ett ärende i domboken respektive en eller flera sammanhängande poster i räkenskaperna. Till varje fall finns utförliga källhänvisningar och bilder (eller länkar till bilder) av originalkällan.

Strukturering av data

Den verbinriktade metoden identifierar vilken typ av data som är intressant och som ska samlas in, hur den ursprungliga källan ser ut. I den ovan citerade notisen ur Kolbäcks kyrkoräkenskaper finns ett flertal verbfraser som beskriver den händige klockarens arbete:

Klockaren Oloff, som **gorde hwalfwet** i Wapnhuset, item **medh bräder beklädde dhen ytre dören** dher sammstädes, såsom och **gorde nya dörar** för 7 bänkier i kyrkan, noch **lagadt taket** på norra sijdan med stora biälkars undersättiande

På motsvarande sätt innehåller raderna ur domboken om Olofs företrädare som klockare i Kolbäck fraserna ”hängde up Pungen på wäggen” och ”hade inlåtit Pung Penningarna om en söndagh uthi Stäcken”.⁴⁴

Som framgår kan de verbfraser som beskriver försörjningsaktiviteter se mycket annorlunda ut i fråga om tempus, ordföljd och stavning. Det är heller inte alltid som det finns ett verb i ursprungskällan. Ibland är aktiviteten är underförstådd (eller tolkas in). Av de aktiviteter som identifierats i den genomgångna räkenskapsboken från Ramnäs saknar hela 40 procent ett verb.⁴⁵ Bland utgifterna kan det till exempel stå: ”Arbetzlöhn till Skreddaren för 1 par strumpor_4 [öre]”.⁴⁶ Detta har tolkats som att skräddaren gjorde ett par strumpor.

Ett viktigt steg inom KDD-processen är preprocessing. Det innebär att data måste struktureras, förenklas och enhetliggöras innan de kan analyseras.⁴⁷ Så måste ske oavsett om analysen ska utföras av en människa eller en dator, men i det senare fallet blir det särskilt tydligt. Strukturering är en nödvändig förutsättning för analys. Samtidigt skapar den ett avstånd mellan de data som analyseras och ursprungskällan. Ett typexempel inom historisk forskning är en doplängd, fylld med datum, namn (på föräldrar, barn och faddrar) och relationer, men som i en databas kan se ut som i tabell 1 (jämför gärna med [originalkällan](#)):

⁴³ [GaW 2014, fall 9590](#).

⁴⁴ Fallet innehåller i sin helhet sju aktiviteter, varav fyra utförs av klockaren och två – varav en är ”ringa uthi tornet” – av hans son. [GaW 2014, fall 8692](#).

⁴⁵ [GaW 2014, SELECT "Fallnummer", "Aktivitetsnummer", "Verbfras \(källa\)" WHERE "Källunderlag" = "Ramnäs \(Västmanland\), bruksräkenskaper 1674-1690"](#)

⁴⁶ [GaW 2014, fall 11236](#).

⁴⁷ Spaeth, [Representing text as data](#), 73; Fayyad, Piatetsky-Shapiro & Smyth, [From Data Mining](#).

TABELL 1. Antal födda per år i Ramnäs socken, 1670–1674

Årtal	Antal födda
1670	44
1671	37
1672	43
1673	27
1674	26

Källa: [Doplängder, Ramnäs kyrkoarkiv L I a:2, ULA.](#)

I traditionella databaser innebär strukturering av data att korta text- eller siffersträngar placeras i avgränsade fält (tänk rutor i ett Exceldokument). Struktureringen sker före, eller i samband med, inmatningen i databasen. Tillvägagångssättet är effektivt för att besvara en viss specifik fråga, men medför två uppenbara nackdelar. För det första blir databasen mindre användbar – i många fall helt oanvändbar – för andra frågor som skulle kunna ställas till samma källmaterial, eftersom det mesta av ursprungskällans information utelämnats. För det andra innebär avståndet mellan databas och ursprungskälla att det blir svårare för andra forskare att kontrollera uppgifterna. I syfte att bevara såväl mångsidigheten som genomskinligheten i forskningsprocessen har historiker därför argumenterat för att man bör hålla isär digitaliserad data som ligger nära ursprungskällan, å ena sidan, och bearbetade data som underlättar sökningar, beräkningar och så vidare, å den andra.⁴⁸

Ett sådant tillvägagångssätt har underlättats genom den teknik som kallas XML (*Extensible Markup Language*). Ett dokument, eller delar av ett dokument, skrivs av och läggs in i databasen i sin helhet, varefter vissa nyckelelement i texten ”taggas”, eller ”märks upp” (vi skulle också kunna säga klassificeras). Dessa nyckelelement kan sedan extraheras ur texten och behandlas i separata tabeller. Förenkling av data sker därmed *efter* inmatningen.⁴⁹ Genom att markera verbfraserna i notisen ur Kolbäcks kyrkoräkenskaper – det vill säga de aktiviteter som klockaren Olof utförde – läggs dessa i en särskild tabell där vi kan bearbeta dem vidare. Strukturen ser ut så här:

Klockaren Oloff, som <aktivitet>gorde hwalfwet</aktivitet> i Wapnhuset, item <aktivitet>medh bräder beklädde dhen ytre dören</aktivitet> dher sammstädes, såsom och <aktivitet>gorde nya dörar</aktivitet> för 7 bänkier i kyrkan, noch <aktivitet>lagadt taket</aktivitet> [...]

Aktivitet
gorde hwalfwet
medh bräder beklädde dhen ytre dören
gorde nya dörar
lagadt taket

I det här fallet fungerar XML-märkningen fungerar med andra ord som en teknisk tillämpning av den verbinriktade metodens utpekande av nyckeldata.

Nästa steg i struktureringen är att förenkla källans varierande beskrivningar av olika aktiviteter till en gemensam språklig form, i syfte att underlätta såväl sökningar som vidare bearbetning. I databasen GaW ”översätts” källans verbfras därför till nutida verbfraser enligt mönstret **verb i infinitivform + direkt objekt**.

⁴⁸ Boonstra et al., *Past, present and future*, 49–50.

⁴⁹ Spaeth, *Representing text as data*, 73.

Verbfras (källa)	Verbfras (nutida)
gorde hwalfwet	göra valv
medh bräder beklädde dhen ytre dören	bekläda dörr
gorde nya dörar	göra dörr
lagadt taket	laga tak

På motsvarande sätt översätts den verblösa frasen ”Arbetzlöhn till Skreddaren för 1 par strumpor” ur räkenskaperna från Ramnäs till ”göra strumpor”.

Det tredje steget består i att länka aktiviteterna till de individer som utför dem. Det är forskaren – jag – som talar om för databasen att det är klockaren Olof, eller skräddaren, som utför den aktuella aktiviteten. Även här handlar det av tolkning. Därefter kan man fylla på med detaljerade uppgifter om både individer – kön, civilstånd, bostadsort, hushållstillhörighet och så vidare – och aktiviteter – var, när och under vilka villkor de utfördes. Därigenom kan databasen generera isolerade data av olika slag, som sedan kan kombineras med varandra på många olika sätt. På så sätt skapas en typ av metakälla, i vilken man kan söka efter mönster som inte blir synliga i enskilda fall.

Databasen GaW har utvecklats av forskningsprojektet Gender and Work för att kunna hantera stora kvantiteter av kvalitativa utsagor om människors tidsanvändning. Samtidigt ger databasen GaW tillgång till det ursprungliga sammanhanget, det vill säga avskriften av originalkällan (och i många fall digitala foton av denna). Därmed möjliggör det för såväl den som bedriver forskning på materialet som den som vill kontrollera denna forskning i efterhand att gå fram och tillbaka mellan det allmänna mönstret och det individuella fallet. Eftersom historiska data alltid innehåller inslag av tolkning har historiker argumenterat för att detta bör synliggöras i databaser som används för historisk forskning.⁵⁰ Med hjälp av databasen GaW kan man följa hur jag tolkat en viss källa, från transkriberingen av originaldokumentet, i identifiering av givna nyckelelement, i klassificeringen och översättningen av dem till nutida termer och i kopplingen mellan individer, aktiviteter och arbetsorganisationer. Att tolka ”Arbetzlöhn till Skreddaren för 1 par strumpor” som att ”skräddaren gör strumpor” är inte givet. GaW synliggör detta steg.⁵¹

En mer specifik fördel med databasen är att den möjliggör jämförelser mellan olika källor på ett mer systematiskt sätt än det mer vanliga, impressionistiska sättet. Genom många års studier av historiska källor utvecklar en historiker ofta en känsla för vilka slags material som brukar innehålla en viss typ av information. Genom att samla och systematisera digitala excerpter från olika källor, som i GaW, kan sådana skillnader istället uttryckas kvantitativt.

Klassificering av data

Identifiering av allmänna mönster förutsätter någon sorts taxonomi. Sällan, eller aldrig, finns denna taxonomi i källan själv och om den finns svarar den sällan mot den aktuella frågeställningen). Ett metaspråk måste konstrueras. Jag kommer här att följa A.W. Carus och Sheilagh Ogilvies råd att varken använda begrepp som hämtats direkt ur källorna själva eller en *a priori* bestämd uppsättning teoretiskt definierade och logiskt härledda begrepp, vilka kan vara helt främmande för det samhälle som undersöks. Istället kommer jag att använda mig av ett sorts mellanting, en grupp *ad hoc*-begrepp som delvis grundar sig på det empiriska material som undersökts, delvis beror av artikelns specifika forskningsfråga.⁵²

⁵⁰ Boonstra et al., *Past, present and future*, 20.

⁵¹ Av upphovsrättsliga skäl finns tyvärr inga bilder av räkenskaperna från Ramnäs i GaW. Sedan publiceringen i GaW har dock den aktuella avräkningsboken publicerats i [Riksarkivets Digitala forskarsal SVAR](#).

⁵² Carus & Ogilvie, [Turning qualitative into quantitative](#).

Översättningen till nutida verbfraser är i viss mån ett sådant mellanting. Men för kvantitativa sammanställningar av ett stort material är de otillräckliga. Genomgången av de tre aktuella källorna resulterade i totalt 1 387 unika källfraser som beskriver försörjningsaktiviteter. Genom att normalisera dessa till nutida verbfraser minskades antalet unika fraser till 966, vilket fortfarande är alldeles för stort.⁵³ De nutida verbfraser har därför, i sin tur, grupperats i större grupper.

Frågan om vad de obesuttna gjorde handlar i hög grad om vilka ekonomiska funktioner de fyllde i det tidigmoderna samhället. De försörjningsaktiviteter som identifierats i de genomgångna källorna har därför kategoriserats utifrån dessa funktioner.⁵⁴ Till att börja med rör det sig om kategorier som normalt förknippas med ekonomiska aktiviteter: *produktion*, såväl av livsmedel som av andra varor; *distribution*, rumslig (transport) och mellan människor (handel); ofta är dessa två former av distribution nära sammankopplade, som när någon fraktar varor till en marknad för att sälja det; samt olika former av *service*, som vård och bevakning.

En särskild typ av aktivitet, med en rad viktiga funktioner, såväl ekonomiska som andra, är omvandlingen av det fysiska landskapet. Omvandlingen kan vara en förutsättning för produktion (som när mark uppodlas), den kan handla om att produktiva resurser delas upp mellan olika enheter (till exempel genom att bygga stängsel) eller att någon vill manifesteras social status (och därför uppför en ståtlig byggnad). Denna typ av aktivitet är särskilt förekommande i en av de undersökta källorna. Det ger anledning att hantera *landskapsomvandling* som en särskild kategori.

Slutligen innehåller en annan av de tre källorna – domböckerna – en stor mängd aktiviteter som kanske kan anses dysfunktionella om vi ser till ekonomin i stort, men som kan ha varit av avgörande betydelse för individen (och som dessutom är viktig för vår förståelse av den tidigmoderna ekonomin), nämligen *stöld*. Därutöver finns två restkategorier: *ospecificerat arbete* och *annat*. Kategorierna, och exempel på verbfraser inom dem, presenteras i tabell 2.

TABELL 2. Kategorisering av försörjningsaktiviteter

<i>Kategori</i>	<i>Exempel på (nutida) verbfraser</i>
Livsmedelsproduktion	bruka torp, mjölka ko, tröska spannmål
Övrig produktion	binda nät, göra kläder, hugga timmer
Transport	bära järn, hämta häst, leverera kol
Handel	köpa råg, låna hö, sälja öl
Landskapsomvandling	arbeta på stenmur, dika gärde, röja mark
Vård	bota ko, närvara vid förlossning, ta hand om barn
Bevakning	avvärja skadegörelse, skjuta varg, vakta äng
Ospecificerat arbete	arbeta, göra dagsverke, utföra arbete
Stöld	stjäla bröd, ta näver, tubba gosse att stjäla
Annat	hålla pengar i stock, mocka dynga, ta tjänst som ryttare, tigga föda

För att avgöra vilka som ska betraktas som obesuttna, och därmed tas med i undersökningen, har två kriterier använts: *beteckningar* och *bostadsort*. Sådana som i källorna betecknas som torpare, soldater, väktare eller dylikt och hantverkare av olika slag (dock inte sådana hantverkare som

⁵³ [GaW 2014, SELECT "Fallnummer", "Verbfras \(kämla\)", "Verbfras \(nutida\)" WHERE "Källunderlag" = 'Almö \(Västmanland\), gårdsräkenskaper 1682-1687' OR "Källunderlag" = 'Ramnäs \(Västmanland\), bruksräkenskaper 1674-1690' OR "Källunderlag" = 'Snevringe \(Västmanland\), häradsrättens protokoll 1671-1699'](#)

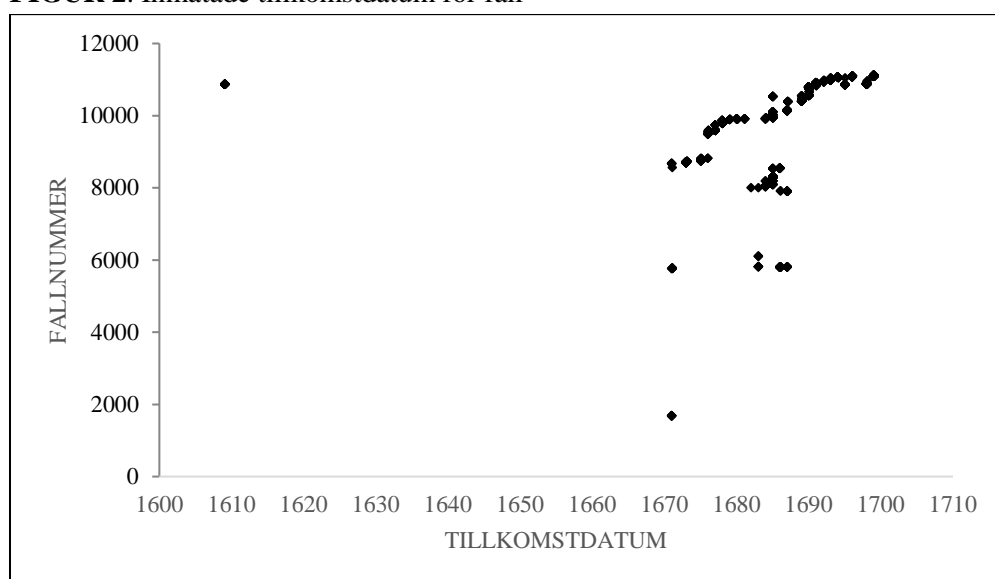
⁵⁴ Notera att den klassificering som används här skiljer sig från den klassificering av verbfraser som ligger till grund för t.ex. Tabell 1.1 i Ågren, *Making a living* s. 30.

uppenbarligen tillhörde borgerskapet).⁵⁵ Även de som uppges bo i torp, backstugor eller ”på byns ägor” har betraktats som obesuttna. Det är möjligt – till och med sannolikt – att jag därmed har inkluderat någon eller några som i själva verket hade tillräckligt med jord för sin försörjning; ännu mer sannolikt är det att jag missat en del obesuttna.

Data cleaning

Innan data kan börja bearbetas och analyseras bör den kontrolleras. Vid inmatningen sker lätt misstag; det är till exempel lätt att man skriver fel på en siffra. En metod inom data mining är att söka efter anomalier, eller *outliers*: sådana data som inte passar in i mönstret, vilket kan bero på misstag vid inmatningen. Eftersom den undersökta tidsperioden är 1671–1699 bör alla inmatade fall ha tillkommit mellan dessa år. Figur 2 visar emellertid att ett fall ligger utanför detta tidspann. En snabb kontroll av fallet (som har nummer 10870) visar att jag istället för 1698 har angett 1609.

FIGUR 2. Inmatade tillkomstdatum för fall

Källa: [GaW 2014, SELECT "Fallnummer","Tillkomstdatum" WHERE "Källunderlag" = 'Almö \(Västmanland\), gårdsräkenskaper 1681-1687' OR "Källunderlag" = 'Ramnäs \(Västmanland\), bruksräkenskaper 1674-1690' OR "Källunderlag" = 'Snevringe \(Västmanland\), häradsrättens protokoll 1671-1699'](#)

Sammanställningen av variabeln Socken aktivitet, som talar om var en viss aktivitet ägt rum, visar på två anomalier av en annan sort. Munkarps församling ligger i Skåne och Ramdala i Blekinge. Även om det inte är omöjligt att aktiviteter utförda i avlägsna socknar omnämns i exempelvis en dombok, så ger likheten mellan Munkarp och Munktorp, respektive Ramdala och Ramnäs, anledning att misstänka att även skett ett misstag (som i detta fall beror på att sockennamnet väljs från en alfabetiskt ordnad lista). Detta visade sig, vid närmare inspektion, också vara fallet.

⁵⁵ Huruvida en viss hantverkare tillhör borgerskapet eller inte är i många GaW 2014, fall oklart. Bland dem som har räknats som obesuttna kan det därför finnas några som egentligen var stadshantverkare. Ett annat problem är hur vi ska betrakta (olika kategorier av) smeder vid ett bruk. Ibland står bara ”smeden”, vilket kan beteckna en hammarsmed såväl som en bysmed. I [Exceldokumentet](#) har alla med hantverkartitlar markerats särskilt, och i tabell 2 kan läsaren se hur resultatet påverkas om dessa inte tas med. Den största förändringen är antalet aktiviteter inom kategorin övrig produktion minskar kraftigt.

TABELL 3. Socknar och städer där obesuttnas försäljningsaktiviteter ägt rum

<i>Namn</i>	<i>Antal förekomster</i>
Bergs församling (U-län)	13
Dingtuna församling	2
Enköping (stad)	1
Gunnilbo församling	1
Hallstahammars församling	46
Kolbäcks församling	84
Köping (stad)	2
Munkarps församling	1
Munktorps församling	52
Ramdala församling	1
Ramnäs församling	226
Ringarums församling	1
Rytterne församling	55
Stockholm (stad)	3
Sura församling	51
Säby församling (U-län)	24
Torshälla (stad)	1
Västerås (stad)	1
Västerås Lundby församling	1
Västerås-Barkarö församling	116
Annan	1
Flera	13
Okänd	434
Summa	1 130

Källa: [Databasen GaW 2014, WHERE "Källunderlag" = 'Almö \(Västmanland\), gårdsräkenskaper 1681-1687' OR "Källunderlag" = 'Ramnäs \(Västmanland\), bruksräkenskaper 1674-1690' OR "Källunderlag" = 'Snevringe \(Västmanland\), häradsrättens protokoll 1671-1699'](#)

Resultat

Efter att alla ärenden i domboken och alla poster i räkenskaperna analyserats och lagts in i databasen har uppgifterna sammanställts och tagits ut i form av en tabell.⁵⁶ Eftersom GaW inte innehåller några verktyg för kvantitativ analys har tabellen laddats ner till Excel, där den fortsatta kvantitativa bearbetningen ägt rum. Analysarbetet har, rent praktiskt, bedrivits genom att växla mellan texten i Worddokumentet, Exceldokumentets tabeller och fallvisningen i GaW. Den läsare som önskar arbeta med texten på motsvarande sätt hittar Exceldokumentet [här](#).

De mönster som utifrån dessa tabeller ska identifieras i det följande är hur uppgifter om kön och olika typer av försörjningsaktiviteter fördelar sig mellan de tre undersökta källorna. Därefter ska vi titta närmare på de obesuttnas roll i produktionen.

⁵⁶ [GaW 2014, SELECT "Fallnummer","Aktivitetsnummer","Individnummer","Verbfras \(nutida\)","Individnamn","Beteckning","Kön","Ortnamn individ","Socken individ","Arbetsvillkor","Betaldningsuppgift","Typ av miljö","Arbetsorganisation","Typ av organisation","Ortnamn aktivitet","Socken aktivitet","Tillkomstdatum","Källunderlag" WHERE "Källunderlag" = 'Almö \(Västmanland\), gårdsräkenskaper 1681-1687' OR "Källunderlag" = 'Ramnäs \(Västmanland\), bruksräkenskaper 1674-1690' OR "Källunderlag" = 'Snevringe \(Västmanland\), häradsrättens protokoll 1671-1699'](#) Uttaget resulterar i 2 179 poster, eller aktiviteter, varav ungefär hälften utförs av sådana som inte bedömts som obesuttna. Dessa har sällats bort manuellt. I [Exceldokumentet](#) framgår hur sällningsprocessen gått till.

Kön

Fördelningen mellan kvinnor och män är skev i alla tre källunderlag. Det visar tabell 4. Sammanlagt utförs endast 20 procent av alla observerade försörjningsaktiviteter av kvinnor. Som mest synliga är kvinnorna i domboksmaterialet (24 procent), medan de nästan inte förekommer alls i räkenskaperna från Almö. Underregistrering av kvinnligt arbete är ett allvarligt problem inom all ekonomisk historia.⁵⁷ Givet att kvinnor utgjorde majoriteten av den obesuttna befolkningen i det aktuella undersökningsområdet är problemet särskilt besvärande i det här fallet. Samtidigt kan datasetets 222 försörjningsaktiviteter jämföras med den närmast totala icke-existensen av kvinnliga yrkestitlar i skattelängderna. Utöver beteckningar som ”hustru” eller ”änka”, ”inhyses”, ”allmosehjon” eller ”tiggeriska” finns i 1694 års mantalslängd från Snevringe bara tre yrkestitlar bland obesuttna kvinnor: sju fall av ”piga”, en ”tvätterska” och en ”vallgumma”.⁵⁸

TABELL 4. Obesuttnas försörjningsaktiviteter, antal observationer per kön och källunderlag

<i>Kön</i>	<i>Räkenskaper, Almö</i>	<i>Räkenskaper, Ramnäs bruk</i>	<i>Domböcker, Snevringe</i>	<i>Alla källunderlag</i>
Kvinna	2	55	165	222
Man	123	246	448	816
Okänd	13	14	64	91
Summa	138	315	677	1 130

Källa: Se tabell 3.

TABELL 5. Obesuttnas försörjningsaktiviteter, antal observationer per kategori och kön

<i>Kategori</i>	<i>Kvinna</i>	<i>Man</i>	<i>Okänd</i>	<i>Alla</i>
Livsmedelsproduktion	22	134	34	190
Övrig produktion	22	201	12	235
Transport	20	66	6	92
Handel	38	96	11	145
Landskapsomvandling	9	93	8	110
Vård	16	8	5	29
Bevakning	0	33	0	33
Ospecificerat arbete	8	64	2	74
Stöld	78	104	7	189
Annat	9	18	4	31
Summa	222	817	91	1 130

Källa: Se tabell 3.

Tabell 5 visar hur kvinnors och mäns aktiviteter fördelar sig på olika kategorier. Bortsett från bevakning, som enbart utförs av män, förekommer både kvinnor och män i alla kategorier. I alla områden utom vård dominerar dock männen. Medan aktiviteter inom livsmedels- och övrig produktion är mest förekommande bland män utgör stöld den största kategorin bland kvinnorna. Faktum är att förekomsten av stöld till stor del förklarar den relativt höga andelen kvinnor i domboksmaterialet; om vi utesluter kategorin stöld minskar andelen aktiviteter utförda av kvinnor till 18 procent av obesuttnas försörjningsaktiviteter i domböckerna.

⁵⁷ Humphries & Sarasúa, [Off the record](#).

⁵⁸ [Mantalslängd 1694, Livgedinget, Mantalslängder 1620–1820, RA, 2468–2580](#).

Sammantaget utgör illegala aktiviteter – utöver stöld rör det sig exempelvis om att uppföra torp på otillåten plats,⁵⁹ bränna gärdesgårdar,⁶⁰ göra åverkan på skog⁶¹ och sälja brännvin⁶² – två tredjedelar av alla kvinnliga försörjningsaktiviteter i de undersökta domböckerna, jämfört med 44 procent bland männen. I absoluta tal är dock antalet illegala aktiviteter som utförs av män större; det innebär att i förhållande till den obesuttna befolkningen i området – där kvinnor utgjorde majoriteten – är kvinnorna underrepresenterade också i detta fall. Det har betydelse för tolkningen av resultatet. Inom engelsk forskning har man funnit att kvinnor, på grund av deras svagare position på såväl arbetsmarknaden som när det gäller egendom, hade ett större behov av att utföra aktiviteter “in the borderland between work and crime”.⁶³ Resultaten ovan tyder snarare på att skillnaden mellan könen beror på att kvinnors *legala* försörjningsaktiviteter inte uppmärksammades av domstolarna i samma grad som männens; inte att deras benägenhet att begå brott var större.

Olika källor, olika aktiviteter

Tabell 6 delar upp antalet observationer per kategori och källunderlag. Sammanställningen visar tydligt hur olika källor vittar om olika aktiviteter. Mönstret varierar beroende på var man ser; därav behovet av att studera flera olika typer av källor. Medan de obesuttna som dyker upp i räkenskaperna från Almö i huvudsak var sysselsatta med att omvandla landskapet – byggande, grävande och dylikt utgör 45 procent av alla aktiviteter från Almö – var deras gelikar på Ramnäs bruk i första hand delaktiga i produktionen av livsmedel och, i ännu högre grad, av andra varor. Figur 3 visar det hela grafiskt.

TABELL 6. Obesuttnas försäljningsaktiviteter, antal observationer per kategori och källunderlag

<i>Kategori</i>	<i>Räkenskaper, Almö</i>	<i>Räkenskaper, Ramnäs bruk</i>	<i>Domböcker, Snevringe</i>	<i>Alla källunderlag</i>
Livsmedelsproduktion	12	93	85	190
Övrig produktion	33	136	66	235
Transport	4	32	56	92
Handel	2	18	125	145
Landskapsomvandling	56	1	53	110
Vård	4	6	19	29
Bevakning	0	3	30	33
Ospecificerat arbete	24	24	26	74
Stöld	0	1	188	189
Annat	3	1	27	31
Summa	138	315	677	1 130

Källa: Se tabell 3.

⁵⁹ [GaW 2014, fall, 9745.](#)

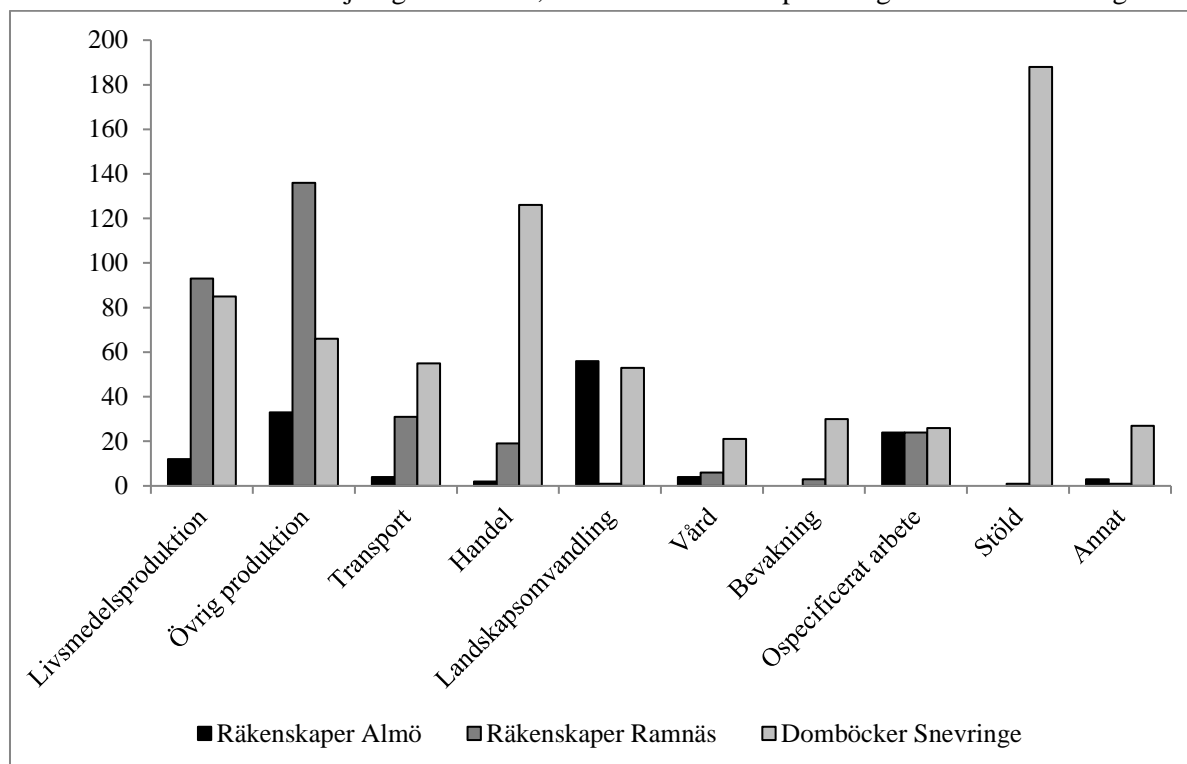
⁶⁰ [GaW 2014, fall 11094.](#)

⁶¹ [GaW 2014, fall 8774.](#)

⁶² [GaW 2014, fall 9903, 10402, 10552, 10557, 11114.](#)

⁶³ Tomkins & King, [Introduction](#), 24.

FIGUR 3. Obesuttnas försäljningsaktiviteter, antal observationer per kategori och källunderlag

Källa: Se tabell 3.

Medan räkenskapsböcker vittnar om de obesuttnas roll i bruks- och herrgårdsekonomin, visar domböckerna på ett bredare spektrum av försörjningsaktiviteter. Visserligen står stölder för en dryg fjärdedel av alla observationer i domböckerna. Samtidigt är det i domböckerna man hittar den största mångfalden i fråga om olika kategorier, den jämnaste fördelningen mellan kategorier och den minsta andelen ospecificerade beskrivningar som ”göra dagsverke” och ”arbeta”.⁶⁴ Till skillnad från räkenskaperna innehåller domböckerna dessutom uppgifter om såväl betalt som obetalt arbete. Det är dessutom i stort sett bara i domböckerna som försörjningsaktiviteter som skett inom ramen för det egna hushållet blir synliga.

Också domböckerna berättar om obesuttna som, lagligt eller, än vanligare, olagligt sökte omvandla landskapet genom att röja ny mark, sätta upp eller riva ned gärdesgårdar eller bygga hus.⁶⁵ Den som läser Snevrings domböcker från slutet av 1600-talet får intrycket av en kamp om knappa resurser, där besuttna bönder bevakade sina rättigheter gentemot sina (obesuttna eller besuttna) grannar. Jord var den viktigaste resursen i den agrara ekonomin. Tillgången var dock begränsad; en typ av användning konkurrerade med en annan.⁶⁶ Den kamp om resurser som, delvis, utkämpades inför häradsrätten, synliggörs i protokollen genom de verb som används för att beskriva en del av de obesuttnas försörjningsaktiviteter – ”göra intrång” eller ”åverka”⁶⁷ – och i de reaktioner som dessa aktiviteter möter i form av regleringar, förbud och böter.

⁶⁴ Denna egenskap hos domböckerna är skälet till att det är denna källkategori som använts mest inom forskningsprojektet Gender and Work och därmed dominerar bland källunderlagen i databasen GaW.

⁶⁵ [GaW 2014, fall 9587, 9608, 9741, 9745, 9789, 9895, 9900, 9910, 9906, 9926, 9941, 10106, 10107, 10468, 10549, 10562, 10566, 10661, 10747, 10766, 10848, 10853, 10857, 10970, 11009, 11067, 11078, 11086, 11094.](#)

⁶⁶ Wrigley, *Continuity, chance and change*, 34. Inom bondesamhället ska ha funnits en stark föreställning om det begränsade goda, vilket innebar att om någon utökade sina resurser, så skedde detta alltid på bekostnad av någon annan. Foster, *Peasant society*; Henningsen, *I sansernes vold*, 819-821.

⁶⁷ [GaW 2014, fall 10135, 10566, 10857.](#)

Det finns emellertid en annan sida, som delvis syns i domboken men som blir ännu tydligare i de andra källorna – mer av det följer nedan. De obesuttna må ha utgjort ett, reellt eller inbillat, hot mot de besuttnas egendom, men de hjälpte samtidigt till att skydda den. Datasetet innehåller uppgifter om obesuttna som vaktade ängar och skogar,⁶⁸ och som sköt rovdjur.⁶⁹ Vid Ramnäs vaktade de bruket under nätterna.⁷⁰

Bevakningsaktiviteterna pekar mot en annan aspekt av relationen mellan obesuttna och besuttna. Inte bara tillgången på jord var begränsad; också tiden var det. Den tid som kunde sparas in på ett område kunde användas på ett annat.⁷¹ De obesuttna utförde en del av det arbete, som att se skogar och fält, som de besuttna annars skulle ha behövt göra själva; deras tidsanvändning lösgjorde på så sätt tid åt andra. Obesuttnas arbete kunde också tas i anspråk med kort varsel. Under de dagar som vallkullan vid Ramnäs bruk låg sjuk ryckte en torpardotter och skötte hennes uppgifter.⁷² När en bondhustru behövde någon som kunde följa med henne på en resa tog hon med sig en soldat.⁷³ Betraktade var för sig kan sådana uppgifter tyckas betydelselösa. Betraktade tillsammans kan vi ana ett mönster, ett mönster som kan visa sig var viktigt inte bara för vår förståelse av hur de obesuttnas försörjde sig, utan av hur det tidigmoderna samhället fungerade.

Obesuttna i produktionen

Låt oss nu titta närmare på de försörjningsaktiviteter som faller under produktion, av livsmedel och av annat. Sammanlagt rör det sig om 425 aktiviteter, varav kvinnor står för 10 procent och en lika stor andel utförs av personer med okänt kön. Två aktiviteter dominerar: tröskning respektive textilproduktion. Var för sig utgör de ungefär hälften av alla observerade aktiviteter inom livsmedels- respektive övrig produktion. Som framgår nedan beror detta i hög grad på valet av källor.

Internationell forskning har betonat de jordfattigas betydelse som extra arbetskraft under jordbrukets högsäsong. Särskilt under skörd och höbärgning var behovet av ett par extra händer särskilt stort.⁷⁴ Vi skulle därför kunna förvänta oss att hitta spår av att obesuttna utfört tillfälliga arbeten vid gårdar och större gods under dessa perioder. Så är emellertid inte fallet. Vid Ramnäs bruk sköttes höbärgningen istället av dagsverkspliktiga bönder.⁷⁵ Det är naturligtvis möjligt att bönderna i sin tur lejde arbetskraft för att utföra detta arbete, så att de själva kunde göra annat, men det framgår i så fall inte av källan. Skördearbetet – en central punkt i jordbruksarbetet – är anmärkningsvärt osynligt, både i räkenskaperna och i domböckerna.

Desto mer påtaglig är tröskningen. Liksom skörd och slåtter var det en aktivitet som tog mycket tid i anspråk, dessutom över en längre period. Kringvandrande tröskare har varit kända sedan medeltiden.⁷⁶ Vid Almö sköttes tröskningen till stor del av dagsverkspliktiga torpare och bönder, men där fanns också tre dalkarlar som tröskade ”till spans”, det vill säga mot en viss andel, i tre veckors tid.⁷⁷ De allra flesta instanser av tröskning i datasetet, och anledning till deras stora mängd, kommer dock från de längder över uttröskad säd, och vem som utfört dem, vilka ingår i räkenskaperna från Ramnäs. Även om en del av tröskningen vid Ramnäs utfördes av årsanställda drängar, gjordes det mesta av tillfällig arbetskraft.⁷⁸

⁶⁸ [GaW 2014, fall 10386, 10566, 10862.](#)

⁶⁹ [GaW 2014, t.ex. fall 1683, 5765, 10166.](#)

⁷⁰ [GaW 2014, fall 11317.](#)

⁷¹ Myrdal, [Betingsläror och arbetsåtgång](#), 147

⁷² [GaW 2014, fall 11263.](#)

⁷³ [GaW 2014, fall 9978.](#)

⁷⁴ Hilton, [Reasons for Inequality.](#)

⁷⁵ [GaW 2014, fall 11411.](#)

⁷⁶ Berg, [Arbetsvandringar](#), 11–13.

⁷⁷ [GaW 2014, fall 7908.](#)

⁷⁸ [GaW 2014, fall 11273, 11285, 11335, 11366, 11367, 11368, 11386, 11410, 11414.](#)

Mindre enheter kunde också anställa tillfälliga tröskare. I domböckerna från Snevringe återfinns tillfälliga tröskare som arbetar för en kyrkoherde, en stenhuggare och en bonde.⁷⁹ I alla dessa fall hade ett brott begåtts, åtminstone fanns misstanken om ett brott. Detsamma gäller för de tillfällen då produktion av kläder omnämns i domböckerna. En man som, felaktigt, uppgav sig tillhöra skräddarskrået i Köping anklagades av sockenskräddaren i Ramnäs för att ha gjort intrång på dennes område.⁸⁰ En annan skräddare anklagades för att försnillat tyg när han gjorde ett snörliv åt en bonde.⁸¹ En sällsynt skymt av den textilproduktion som skedde inom det egna hushållet får vi när en soldathustru uppgavs ha tillverkat en linda åt sitt barn. Fallet togs till rätten eftersom en annan kvinna hävdade att tyget vet stulet.⁸²

Tillverkning och underhåll av kläder är desto mer framträdande i räkenskaperna från Ramnäs, där de utgör nästan 80 procent av alla aktiviteter inom kategorin övrig produktion.⁸³ Dominansen är till stor del en effekt av källans karaktär. Den räkenskapsbok från Ramnäs som jag har gått igenom beskriver i huvudsak löneutbetalningar till de anställda vid Ramnäs gård. Exempelvis får veta exakt vad kokerska Katarina fick i lön, från oktober 1677 då hon anställdes till juli 1680. Däremot sägs ingenting om det konkreta arbete hon utförde. Katarina tjänade 50 daler om året. Endast en liten del av detta betalades ut kontant. Den största delen av hennes lön utgjordes istället av tyger och kläder. Eftersom de summor som betalades till skräddaren, och till en man vid namn Erik i Tillingarna som gjorde ett par skor åt henne, drogs av från hennes lön, syns deras arbete, men inte hennes, i källan.⁸⁴ Det var flera olika skräddare som levererade kläder till Ramnäs. Ibland nämns de vid namn: Anders, Olof, Mickel. Ofta anges endast ”skräddaren” – det har då tolkats som en man. Men också kvinnor gjorde kläder till de anställda. Två personer som återkommer är Per Larssons hustru och Gastens hustru; sannolikt rör det sig om två smedshustrur.⁸⁵ Den 17 december 1688 fick till exempel Gastens hustru två och en halv daler i ”Arbetz löhn för 1 råck medh knappar”.⁸⁶

Nästan lika osynlig som arbetet med textilier för hemmabruk är det jordbruksarbete som skedde hemma på torpet och som vi, trots att de obesuttnas tillgång till jord var begränsad, vet måste ha skett. Boskapskötsel, vilket bör ha varit en viktig del av hur de obesuttna försörjde sig,⁸⁷ lyser nästan helt med sin frånvaro, förutom i fall då någon släppt in sina djur på mark som tillhörde någon annan.⁸⁸ Det genomgångna materialet rymmer tre observationer av mjölkning av kor. I alla tre fallen rör det sig om kvinnor som mjölkar någon annans ko.⁸⁹ Vi får veta att en skräddare hade sått råg intill ett torp eftersom marken eventuellt – meningarna gick isär – var pantsatt.⁹⁰

En torpare vars arbete framträder ovanligt mycket i domböckerna är Anders Ludvigsson. Det var en man som inte hade överdriven respekt för de regleringar och förbud som fanns, men som ofta fick känna av dem. I domböckerna från Snevringe får vi höra hur han stal och idkade olovlig handel med järn, kolade och fraktade kol, men inte till sin ”husbonde”, det vill säga den bruksägare som ägde marken där hans torp låg, utan ”till andre Bruuk om Nattetijd fört och för sålldt”, födde gäss över vintern åt bruksskrivaren, dikade gården och tog upp åker, utövade olovligt och ”bullersamt” fiske,

⁷⁹ [GaW 2014, fall 10396, 10770, 11090.](#)

⁸⁰ [GaW 2014, fall 11051.](#)

⁸¹ [GaW 2014, fall 8728, 10789.](#)

⁸² [GaW 2014, fall 10971.](#)

⁸³ Detta kan tyckas överraskande: borde inte framställningen av järn dominera räkenskaperna från ett bruk? Det finns andra samtida räkenskapsböcker från samma tid där produktionen av järn och kol är mer framträdande, Räkenskaper, Ramnäs bruk G I:1–6, ULA. De har dock inte gått igenom.

⁸⁴ [GaW 2014, fall 11232, 11233.](#)

⁸⁵ [GaW 2014, fall 11238, 11252, 11283, 11289, 11297, 11308, 11324, 11336, 11337, 11338, 11342.](#)

⁸⁶ [GaW 2014, fall 11136.](#)

⁸⁷ Lindström & Mispelaere, [Interdependent living.](#)

⁸⁸ [GaW 2014, fall 5766, 8808, 9945.](#)

⁸⁹ [GaW 2014, fall 10870, 11092.](#)

⁹⁰ [GaW 2014, fall 8558.](#)

samt slog en äng som hans grannar menade tillhörde dem, men som han själv sade sig vara ”så när der at berga som en annan”.⁹¹ Anders Ludvigsson var synnerligen kreativ i sin strävan att sträcka sig utöver sina resurser. I ett särskilt detaljerat fall beskrivs hur han (eller någon i hans hushåll) huggit ved, gödslat en åker och sått råg, men också att han ”en stor dehl af ägorna hwart åhr besår och genom Erters och Twesaende uthöknadt ” – ett tidigt exempel på växelbruk, vilket dock kritiserades av häradsrätten eftersom det var ”emoot allt seedwanligt åkerbruuk”.⁹²

Avslutning

Denna text har behandlat frågan om vad de obesuttna gjorde för sin försörjning och vilka källor och metoder vi ska använda för att studera detta. Den läsare som velat har kunnat följa analysen och sammanställningen av uppgifter med hjälp av databasen GaW och i bifogat Exceldokument, samma verktyg som jag själv använt. Därmed har mina tolkningar kunnat ifrågasättas – eller kanske bekräftats – men framför allt möjliggör det fortsatt diskussion och vidareutveckling av metoder och tolkningar. Historisk forskning är ju, vare sig det sker med hjälp av databaser eller ett enskilt dokument, ett kollektivt arbete.

Det övergripande problem som behandlats har varit hur vi ska hantera uppgifter om de obesuttnas försörjning under 1600-talet, vilka äger mer giltighet än uppgifter om yrkesbeteckningar, ur bouppteckningar och eller uppteckningar från 1800-talet, men som samtidigt ska kunna samlas in och studeras systematiskt och i (relativt) stora mängder. Sammanställningen av verbfraser i det bifogade Exceldokumentet, och dess kortform i denna texts tabeller, motsvarar den katalog av sällsynta belägg som Janken Myrdal efterlyser för att läsaren, och forskaren själv, ska kunna ta ställning till vilken vikt som ska läggas vid beläggen.⁹³ Tillgången till de enskilda beläggen i deras ursprungliga sammanhang i databasen GaW ökar genomskinligheten ytterligare.

De belägg som samlas in med den verbriktade metoden, vilken pekar ut aktiviteter som den mest giltiga formen av data, är ofrånkomligen spridda och kan knappast göra anspråk på representativitet. I motsats till beteckningar visar de emellertid på det mångsyssleri som kännetecknade många obesuttnas liv under 1600-talet. En torpare försörjde sig genom jordbruk, fiske, kolning, körande, handlande och så vidare. Det gällde också bonden.⁹⁴ På verbnivå, det vill säga om vi studerar konkreta aktiviteter istället för sociala kategorier, skiljer sig den obesuttnas arbete inte alltid från den besuttnas. Skillnaden handlar snarare om arbetsvillkor. Då bonden tröskar åt sig själv gör den obesuttna det åt någon annan, mot betalning. (Inte alltid, naturligtvis, men ofta.) När bonden fiskar eller låter sina djur beta på byns allmänning har han rätt till det, eftersom han äger jord i byn. När den obesuttna gör detsamma anses det illegalt. I sådana fall skiljer sig också verben åt, men nu i meningen språket eller själva ordvalet. Det som i ena fallet beskrivs som att ”låta sina djur beta” beskrivs i det andra fallet som ”intrång”. Att studera verb innebär både att studera aktiviteter och att studera hur dessa beskrivs; båda har relevans för vår kunskap om hur man försörjt sig och villkoren för denna försörjning.

Analys av historiskt källmaterial är fortfarande i huvudsak ett manuellt arbete. I detta fall har insamling, strukturering och klassificering av data skett helt manuellt. Det är svårt att tänka sig något annat än att den mänskliga forskaren fortsatt kommer att spela huvudrollen i de processerna, men nya tekniker för automatisk igenkänning och klassificering av ord inger hopp om vi i framtiden kommer att kunna ta hjälp av datorer i det arbetet.⁹⁵ I den här texten har jag visat hur vi genom att ställa samman data i tabeller och diagram kan kontrollera inmatningen genom att identifiera avvikelser.

⁹¹ [GaW 2014, fall 9896, 9942, 10794, 10426, 10429, 10747, 10979, 10849.](#)

⁹² [GaW 2014, fall 10747.](#)

⁹³ Myrdal, [Källpluralismen](#), 501.

⁹⁴ Lindström et al., The diversity of work.

⁹⁵ Pettersson et al., [HistSearch](#); Wilkinson et al., [Neural Ctrl-F](#).

De mönster som identifierats, och som gällt representationen av kön och förekomsten av olika typer av aktiviteter i olika typer av källmaterial, är alla beroende av mina, forskarens, klassificeringar av materialet. (Också inom detta område kan vi tänka oss metodutveckling, det vill säga ett program som tränas att känna igen en viss verbfras och automatisk klassificerar den). Men resultatet beror naturligtvis också på vad som finns i de olika källorna. Genom struktureringen och sammanställningen av data har jag kunnat visa kvantitativt på hur de skiljer sig åt, både vad gäller kön och vad gäller typ av aktivitet. Att identifiera sådana mönster är ett viktigt källkritiskt arbete; det handlar om vad som är synligt i vilka källor, och vad som lämnats ute.⁹⁶ I detta avseende kan data mining av historiska källor lämna viktiga bidrag.

De allt större datamängder som databasen som GaW och många andra gör tillgängliga erbjuder betydligt fler möjligheter till metodutveckling än de begränsade exempel som har antytts här. Oavsett hur dessa kommer att se ut i detalj, så är jag övertygad om att det kommer att handla om nya sätt att förena kvantitativa och kvalitativa metoder, just ett sådant tillvägagångssätt som kännetecknar både den verbinriktade metoden och databasen GaW.

⁹⁶ Ågren, [Synlighet, vikt, trovärdighet](#).

Referenser

Arkivmaterial

Riksarkivet (RA)

Mantalslängder 1620–1820, Livgedinget
Svea hovrätt
Tidöarkivet

Landsarkiv i Uppsala (ULA)

Länsstyrelsen i Västmanlands län. Landskontoret
Kolbäcks kyrkoarkiv
Snevringe häradsrätts arkiv
Ramnäs bruk
Ramnäs kyrkoarkiv

Internet

GaW 2014, Uppsala universitet

<http://gaw.hist.uu.se/>

<http://gaw.ddb.umu.se/gaw-query-v1/query/index.xhtml>

Arkiv Digital

<https://www.arkivdigital.se/>

Fornsök, Riksantikvarieämbetet

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/downloads.html>

SVAR, Digitala forskarsalen, Riksarkivet

<https://sok.riksarkivet.se/svar-digitala-forskarsalen>

The Cambridge Group for the History of Population and Social Structure, University of Cambridge

<http://www.campop.geog.cam.ac.uk/research/occupations/>

Wikipedia

<https://www.wikipedia.org/>

Literatur

Bengtsson, Tommy & Martin Dribe. [New evidence on the standard of living in Sweden during the eighteenth and nineteenth centuries: Long-term development of the demographic response to short-term economic stress](#), *Living standards in the past: New perspectives on well-being in Asia and Europe*, red. R. C. Allen, T. Bengtsson, & M. Dribe. Oxford: Oxford University Press, 2005

Berg, Gösta. Arbetsvandringar: Landsbygden, *Arbetaren i helg och söcken: Kulturhistoriska studier 2. Vardag och fest*, red. A. Lindblom. Stockholm: Tiden, 1944.

Boonstra, Onno, Leen Breure & Peter Doorn, [Past, present and future of historical information science](#). Amsterdam: DANS, 2006.

Carlsson, [Det märkvärdiga mellantinget: Jordbrukares sociala status i omvandling 1780–1900](#). Stockholm: Stockholms universitet, 2016.

Carus, A.W. & Sheilagh Ogilvie. [Turning qualitative into quantitative evidence: A well-used method made explicit](#), *The Economic History Review* 62:4 (2009).

Fiebranz, Rosemarie, Erik Lindberg, Jonas Lindström & Maria Ågren. [Making verbs count: The research project 'Gender and Work' and its Methodology](#), *Scandinavian Economic History Review* 59:3 (2011).

Eriksson, Ingrid & John Rogers. *Rural labor and population change: Social and demographic developments in east-central Sweden during the nineteenth century*. Uppsala: Uppsala universitet, 1978.

Fayyad, Usama, Gregory Piatetsky-Shapiro, & Padhraic Smyth. , [From Data Mining to Knowledge Discovery in Databases](#), *AI Magazine* 1996.

Fontaine, Laurence & Jürgen Schlumbohm. [Household strategies for survival: An introduction](#), *Household strategies for survival, 1600–2000: Fission, faction and cooperation*, red. L. Fontaine & J. Schlumbohm. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

- Foster, George M. [Peasant society and the image of limited good](#), *American Anthropologist* 67:2 (1965).
- Frierson, Cathy A. Peasants and Rural Laborers, *Encyclopedia of European social history: From 1350 to 2000*, red. Peter N. Stearns, vol. 3. Detroit: Scribner, 2001.
- Froeyman, Anton, [Concepts of causation in historiography](#), *Historical Methods: A Journal of Quantitative and Interdisciplinary History* 42:3 (2009).
- Gadd, Carl-Johan. *Självhushåll eller arbetsdelning? Svenskt lant- och stadshantverk ca 1400–1860*. Göteborg: Göteborgs universitet, 1991.
- Granlund, John. De obesuttna, *Arbetaren i helg och söcken: Kulturhistoriska studier 1. Hus och hem*, red. A. Lindblom. Stockholm: Tiden, 1943.
- Granlund, John. Arbetsorganisation: Landsbygden, *Arbetaren i helg och söcken: Kulturhistoriska studier 2. Vardag och fest*, red. A. Lindblom. Stockholm: Tiden, 1944.
- Hanssen, Börje. *Österlen: En studie över social-antropologiska sammanhang under 1600- och 1700-talen i sydöstra Skåne*. Stockholm: LT, 1952.
- Harvey Charles & Jon Press. *Databases in historical research: Theory, methods and applications*. Basingstoke: Macmillan, 1995.
- Henningsen, Peter. *I sansernes vold: Bondekultur og kultursammenstød i enevældens Danmark*, vol. 2. Köpenhamn: Landbohistorisk Selskab and Københavns Stadsarkiv, 2006.
- Hilton, Rodney. Reasons for inequality among medieval peasants, *The Journal of Peasant Studies* 5: 3 (1978).
- Hindle, Steve. [On the parish? The micro-politics of poor relief in rural England, c.1550–1750](#). Oxford: Clarendon, 2004.
- Hufton, Olwen. *The poor of eighteenth-century France, 1750–1789*. Oxford: Clarendon Press, 1974.
- Humphries, Jane & Carmen Sarasúa. [Off the record: Reconstructing women's labor force participation in the European past](#), *Feminist Economics* 18:4 (2012).
- Jansson, Karin Hassan, Rosemarie Fiebranz & Ann-Catrin Östman. Constitutive tasks: Performances of hierarchy and identity, *Making a living, making a difference: Gender and work in early modern European society*, red. M. Ågren. New York: Oxford University Press, 2017.
- Jeppson, Gert. Gatehus och huvudgårdar i Skåne under 1600-talet, *Gatehus och gatehusfolk i skånska godsmiljöer*, red. C. Lundh & K. Sundberg. Lund: Nordic Academic Press, 2002.
- Jonsson, Ulf. *Jordmagnater, landbönder och torpare i sydöstra Södermanland 1800–1880*. Stockholm: Almqvist & Wiksell international, 1980.
- Le Roy Ladurie, Emmanuel. Peasants, *The New Cambridge modern history*, red. P. Burke. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- Lindström, Jonas. Labouring poor in early modern Sweden? Crofters and lodgers in Västmanland in the seventeenth century. Opublicerat manus.
- Lindström, Jonas, Rosemarie Fiebranz & Göran Rydén, The diversity of work, *Making a living, making a difference: Gender and work in early modern European society*, red. M. Ågren. New York: Oxford University Press, 2017.
- Lindström, Jonas & Jan Mispelaere. [Genus, arbete och hushåll bland jordfattiga på landsbygden](#), *Levebröd: vad vet vi om tidigmodern könsarbetsdelning?* red. B. Jacobsson & M. Ågren. Uppsala: Uppsala universitet, 2011.
- Lindström, Jonas & Jan Mispelaere. [Interdependent living: Labouring families and the Swedish mining industry in the late seventeenth century](#), *The History of the Family* 22:1 (2017).
- Lundh, Christer & Kerstin Sundberg, red. *Gatehus och gatehusfolk i skånska godsmiljöer*. Lund: Nordic Academic Press, 2002.
- Löfgren, Orvar. The potato people: Household economy and family patterns among the rural proletariat in nineteenth century Sweden, *Chance and change: Social and economic studies in historical demography in the Baltic area*, red. S. Åkerman, H.C. Johansen & D. Gaunt. Odense: Odense University Press, 1978.
- Marx, Karl & Friedrich Engels, [Den tyska ideologin](#), *Aktuella livsåskådningar. Del 1: Existentialism, marxism*, red. C.-R. Bråkenhielm, C.-H. Grenholm, L. Koskinen & H. Thorsén. Nora: Nya Doxa, 1991.
- Mispelaere, Jan. Har vi råd med allt detta? Brukshushåll och deras resurser 1680–1710, *Bergslagshistoria* 25 (2013).

- Myrdal, Janken. [Betingsläror och arbetsåtgång i lantbruket](#), *Landbon, ladan och lagen och hägnaderna, arbetstiden och bygdelagen samt ytterligare 20 agrarhistoriska artiklar*, red. Anders Perlinge. Stockholm: Skogs- och lantbruksakademien, 1996.
- Myrdal, Janken, [Källpluralismen och dess inkluderande metodpaket](#), *Historisk tidskrift* 127:3 (2007).
- Ogilvie, Sheilagh. *A bitter living: Women, markets, and social capital in early-modern Germany*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Overton, Mark, Jane Whittle, Darron Dean, & Andrew Hann. *Production and consumption in English households, 1600–1750*. London: Routledge, 2004
- Petterson, Eva, Jonas Lindström, Benny Jacobsson & Rosemarie Fiebranz, [HistSearch – Implementation and evaluation of a web-based tool for automatic information extraction from historical text](#), *Proceedings of the 3rd HistoInformatics Workshop, Krakow, Poland, 11 July 2016*, red. M. Düring, A. Jatowt, J. Preiser-Kapeller & A. van den Bosch. 2016.
- Spaeth, Donald A. [Representing text as data: The analysis of historical sources in XML](#), *Historical Methods: A Journal of Quantitative and Interdisciplinary History* 37:2 (2004).
- Svensson, Eva, Sara Bodin, Hans Hulling, & Susanne Pettersson. [The crofter and the iron works: The material culture of structural crisis, identity and making a living on the edge](#), *International Journal of Historical Archaeology*. 13:2 (2009).
- Tomkins, Alannah & Steven King. [Introduction](#), *The poor in England 1700–1850: An economy of makeshifts*, red. S. King & A. Tomkins. Manchester: Manchester University Press, 2003.
- Utterström, Gustaf. *Jordbrukets arbetare: Levnadsvillkor och arbetsliv på landsbygden från frihetstiden till mitten av 1800-talet*. Stockholm: Tiden, 1957.
- Welinder, Stig, red. *Torpens arkeologi*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet, 2007.
- Wentz, Hilmer. *Klockaren i helg och söcken: Från medeltid till nutid*. Lund: Ekstrand, 1980.
- Wilkinson, Tomas, Jonas Lindström & Anders Brun, [Neural Ctrl-F: Segmentation-free Query-by-String Word Spotting in Handwritten Manuscript Collections](#)
- Winberg, Christer. *Folkökning och proletarisering: Kring den sociala strukturomvandlingen på Sveriges landsbygd under den agrara revolutionen*. Göteborg: Göteborgs universitet, 1975.
- Winberg, Christer. Några anteckningar om historisk antropologi, *Historisk tidskrift* 98:1 (1988).
- Wrigley, E. A. *Continuity, chance and change: The character of the Industrial Revolution in England*. Cambridge : Cambridge University Press, 1988.
- Wrigley, E.A. [The PST system of classifying occupations](#). Working paper.
- Wohlin, Nils. *Torpare-, backstugu- och inhysesklasserna: Öfversikt af deras uppkomst, tillväxt och aftagande med särskild hänsyn till torparklassens undergräfvande*. Stockholm: P.A. Nordstedt & söner, 1908.
- Wohlin, Nils. *Den jordbruksidkande befolkningen i Sverige 1751–1900: Statistisk-demografisk studie på grundval af de svenska yrkesräkningarna*. Stockholm: P.A. Nordstedt & söner, 1909.
- Ågren Maria. [Synlighet, vikt, trovärdighet – och självkritik: Några synpunkter på källkritikens roll i dagens historieforskning](#), *Historisk tidsskrift* 125: 2 (2005).
- Ågren, Maria, red. *Making a living, making a difference: Gender and work in early modern European society*. New York: Oxford University Press, 2017.